

Radostaw Kaczan, Karolina Malinowska,
Katarzyna Pasiak, Piotr Rycielski, Małgorzata Wójcik

Lekcja 10

Inność i różnorodność

UNIWERSYTET
 SWPS

 RESQL

Szanowne Nauczycielki/Szanowni Nauczyciele,

przekazujemy Wam podręcznik ze scenariuszami lekcji wychowawczych, które mogą pomóc w pracy nad budowaniem zgranej klasy i zapobieganiem negatywnym zjawiskom grupowym, takim jak przemoc rówieśnicza, prześladowanie i dręczenie rówieśnicze. Takie sytuacje występują niestety dość często w naszej szkolnej rzeczywistości i wpływają negatywnie nie tylko na ofiary prześladowania, ale także na wszystkich uczniów w klasie, którzy źle się w niej czują, niechętnie przychodzą do szkoły i gorzej się uczą. Dlatego zapobieganie tym zjawiskom stanowi integralną część pracy wychowawców i nauczycieli. Pracy niezwykle trudnej bez odpowiednich narzędzi i przygotowania.

Podręcznik zawiera 11 scenariuszy lekcji, które sprzyjają rzeczowej i bezpiecznej rozmowie z uczniami o przemoc, prześladowaniu i dręczeniu. Jednocześnie dostarczają one rzetelnej, popartej badaniami wiedzy o rodzajach przemocy oraz mechanizmach, które ją wywołują i utrzymują w grupie. A także o rolach które przyjmują uczniowie: od agresorów i ofiary, poprzez czynnych kibiców, biernych świadków, aż do aktywnych obrońców prześladowanych uczniów. Przekazywana uczniom wiedza pozwala nauczycielowi/nauczycielce „zakotwiczyć” ich poznawczo. W następnym kroku pozwala – odwołując się do tej wiedzy – pokazać uczniom, jak można ją praktycznie wykorzystać, aby stworzyć zgraną klasę. To z kolei ma wpływ na gotowość uczniów do zgłaszania nauczycielom niepokojących i zagrażających sytuacji, zarówno bezpośrednio, jak i w aplikacji RESQL.

Informacje o lekcjach

Przygotowane w ramach programu RESQL scenariusze lekcji zostały przetestowane w 16 klasach szkół podstawowych (w klasach siódmych i ósmych) oraz średnich (w klasach pierwszych i drugich). W pracy nad scenariuszami lekcji korzystaliśmy jako zespół badawczy z własnych doświadczeń oraz wcześniejszych materiałów i scenariuszy wykorzystywanych w projektach INKLA (Wójcik, Mondry 2017) i Bliżej (Wójcik, Hełka, Wośko 2016). Stworzyliśmy nowe scenariusze oraz dostosowaliśmy te już istniejące do potrzeb uczniów ostatnich klas szkoły podstawowej i pierwszych klas szkół ponadpodstawowych.

Lekcje były weryfikowane pod kątem ich spójności i zrozumiałości, a także możliwości ich przeprowadzenia podczas 45-minutowej lekcji. Ponadto w każdej klasie, w której lekcje zostały przeprowadzone, mierzyliśmy ich skuteczność. Na podstawie informacji zwrotnych zebranych zarówno od uczniów uczestniczących w lekcjach, jak i od osób je prowadzących wprowadziliśmy poprawki w scenariuszach. Scenariusze lekcji zawierają wszelkie potrzebne do ich przeprowadzenia informacje oraz materiały (rysunki, historyjki, wykresy), przygotowane z myślą o 45-minutowych lekcjach wychowawczych.

W poniższej tabeli przedstawiany zalecaną przez nas kolejność lekcji wraz z ich krótką charakterystyką.

Numer lekcji	Nazwa lekcji	Opis lekcji
1.	Różne rodzaje przemocy	Uczniowie poznają różne rodzaje przemocy oraz przykłady zachowań przemocowych z różnych kategorii. Omawiają wyniki badań na temat zachowań przemocowych w szkole.
2.	Przemoc relacyjna	Czym jest przemoc relacyjna? Uczniowie poznają typy przemocy relacyjnej, np. izolowanie, wyśmiewanie, wykluczanie, ignorowanie.
3.	Cyberprzemoc	Uczniowie poznają formy cyberprzemocy – dręczenia i prześladowania za pomocą mediów społecznościowych. Wiedzą, jak unikać cyberprzemocy, a w razie jej pierwszych przejawów zgłaszają problem zaufanej osobie.
4.	Koło przemocy rówieśniczej	Uczniowie poznają role i mechanizmy, jakie występują w przemocy rówieśniczej. Uczniowie analizują m.in. kluczową rolę świadków przemocy.
5.	Konflikty	Uczniowie poznają różne formy konfliktu. Uczą się rozpoznawać konflikt i nazywać go, a także dzielić konflikty na konstruktywne, potrzebne i wspierające walkę z problemem oraz na niepotrzebne i destruktywne, które popychają ludzi do walki.
6.	Mechanizmy moralnego dystansowania się w sytuacji trudnej	Uczniowie poznają mechanizmy psychologiczne odpowiedzialne za bierność świadków prześladowania rówieśniczego.
7.	Atrybucje	Uczniowie analizują powody zachowań osób uznawanych za innych inne i narażonych na wykluczenie rówieśnicze. Uczą się, w jaki sposób najczęściej dokonujemy atrybucji, na czym polega podstawowy błąd atrybucji i jak go unikać.
8.	Zasady dobre dla każdej szkoły	Uczniowie analizują zasady panujące w szkole. Rozumieją swoją rolę w tworzeniu dobrych zasad w szkole. Potrafią wymienić dobre zasady. Wspólnie opracowują zestaw zasad do wykorzystania w klasie.
9.	Zgłaszanie przemocy	Uczniowie dowiadują się, jak ważne jest zgłaszanie aktów przemocy dla poprawy bezpieczeństwa ofiar i budowania dobrych relacji w klasie.
10.	Inność i różnorodność	Uczniowie wskazują na zależność pomiędzy nadaniem komuś etykiety innego/dziwnego a zachowaniem wobec niego, np. dokuczaniem mu lub odrzuceniem go w klasie.
11.	Różnice indywidualne w klasie	Uczniowie doświadczają podstawowych różnic. Poznają różnice widoczne i niewidoczne, a także uwarunkowania w zakresie różnic indywidualnych. Doświadczają, jak różni się nasza wiedza o nas samych od naszej wiedzy o innych.

Scenariusze lekcji zawierają niezbędne wskazówki, które pomogą prowadzić zajęcia w klasie: informacje dla nauczyciela, zadania dla uczniów, przykładowe wypowiedzi, dodatkowe materiały i definicje oraz rysunki. Zgodnie z naszymi doświadczeniami proponowane scenariusze można wykorzystywać pojedynczo albo zrealizować po kolei jako zamknięty cykl tematyczny.

Szkołom, które rozpoczynają wdrażanie programu RESQL, zalecamy realizację co najmniej 4 pierwszych lekcji. Dotyczą one bezpośrednio problemu przemocy, różnych jej form oraz sposobów reagowania na nią. Sądzymy również, że regularne prowadzenie tych lekcji oraz powtarzanie ich w tej samej lub nieco zmodyfikowanej formie w danej klasie może przynieść wymierne skutki. Przywoływanie znanych uczniom struktur i treści pozwala je lepiej zrozumieć i na bieżąco odwoływać się do nich. Ponadto nauczycielka/nauczyciel może wykorzystać przykłady, ćwiczenia i rysunki z poszczególnych lekcji jako materiał do dyskusji o bieżących sprawach klasy. Autorzy wielu rekomendowanych programów dotyczących zapobiegania przemocy rówieśniczej podkreślają, jak ważne jest regularne przypominanie uczniom takich treści jak:

- 1) czym jest przemoc? czy określone zachowanie jest przemocą? jak je odróżnić od tego, co przemocą nie jest?
- 2) jakie zasady panują w mojej klasie i szkole?
- 3) jak powinienem się zachować, kiedy jestem świadkiem przemocy?
- 4) co mogę zrobić, kiedy przemoc mnie dotyka? do kogo i jak zwrócić się o pomoc?

Zgodnie z naszymi doświadczeniami proponowane scenariusze lekcji nie nadają się dla klas niższych niż piąte klasy szkół podstawowych. Lekcje przeprowadzane zgodnie z proponowanymi scenariuszami można traktować jako element szerszych oddziaływań profilaktycznych i wychowawczych. W nowych klasach, które zaczynają wspólną pracę (np. w pierwszych klasach szkół ponadpodstawowych), można wykorzystać scenariusze jako część działań integrujących i budujących klimat klasy.

To nauczycielka/nauczyciel decyduje, w jaki sposób przeprowadzić daną lekcję: jak rozłożyć poszczególne elementy, ile czasu dać uczniom na kolejne zadania. Z naszych doświadczeń wynika, że młodsi uczniowie lepiej reagują, kiedy zadania trwają krótko, a czas na podanie przykładów i sposób ich prezentowania ustala nauczycielka/nauczyciel. Starsze klasy pozwalają na większą swobodę, więcej czasu można poświęcić na omawianie przykładów podawanych przez uczniów i wyników ich pracy w grupach.

W klasach, w których spodziewamy się trudności z utrzymaniem dyscypliny, proponujemy na początku lekcji:

- 1) określić zasady indywidualnego wypowiedzania się uczniów: kto mówi? kiedy mówi? ile czasu ma na to? – polecamy raczej krótkie wypowiedzi lub odpowiedzi spisane na karteczkach,
- 2) omówić sposób prezentacji wyników pracy w grupie: np. cała grupa przedstawia wyniki pracy, a kolejność prezentacji i ich czas ustala z góry nauczycielka/nauczyciel (np. 2 minuty dla każdej grupy).

Lekcja

10

Inność i różnorodność

TEMAT:

Jak postrzegamy różnice i podobieństwa? Jak reagujemy na inność i różnorodność?

Czas:

45 minut.

Formy pracy:

- dyskusja,
- praca w grupach.

Środki dydaktyczne/materiały:

- tablica,
- flamastry, czyste kartki papieru (format A4).

Cele:

Uczeń/uczennica:

- dostrzega zależność między nadaniem komuś etykiety innego/dziwnego a zachowaniem wobec niego, np. dokuczaniem mu lub odrzuceniem go w klasie,
- zna negatywne konsekwencje, jakie towarzyszą uznaniu kogoś za innego i odrzuceniu go,
- dostrzega, że różnice między ludźmi są naturalne i wartościowe,
- proponuje, w jaki sposób można zatrzymać błędne koło negatywnego etykietowania osób uznanych za inne.

Metody:

- metody asymilacji wiedzy (dyskusja, pogadanka),
- metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy (wybór obrazków, pisanie przykładów).

I. Ogniwu wstępne

1. Nauczyciel/nauczycielka wprowadza uczniów w temat lekcji, zadając im pytanie, czym jest dla nich inność/obcość.

Na dzisiejszej lekcji zajmiemy się innością. Co to dla Was oznacza, że ktoś jest inny? Co to oznacza „być innym”? Jak to rozumiecie? Pomyślcie chwilę, a następnie zapiszemy Wasze odpowiedzi.

Czas potrzebny na tę wstępną część to około 5 minut. Nauczyciel/nauczycielka pozwala się wypowiedzieć wszystkim uczniom, ale nie dopytuje ich ani nie pogłębia skojarzeń. Na tablicy zapisuje podawane przez uczniów skojarzenia.

II. Ogniwu centralne

1. Nauczyciel/nauczycielka pogłębia temat inności i sposobu jej postrzegania. Wyjaśnia uczniom zadanie 1 (jak postrzegamy tzw. innego), które służy szukaniu kolejnych skojarzeń i rozbudowaniu obrazu innego.

Podzielcie się teraz na grupy po 4–5 osób. Każda grupa dostanie po 3 kartki. Zastanówcie się, proszę, a następnie zapiszcie na kartkach Wasze odpowiedzi na następujące pytania:

1) Jak wygląda inny?

2) Jak się zachowuje? Jaki jest? Jaki ma charakter?

3) Co może spotkać osobę, która w klasie lub szkole zostanie uznana za inną albo dziwną?

Macie na to 5 minut. Następnie przedstawiciele każdej z grup przedstawią swoje odpowiedzi.

2. Przedstawiciele grup prezentują odpowiedzi.

W nawiązaniu do wypowiedzi uczniów nauczyciel/nauczycielka wskazuje, jakie odpowiedzi się powtarzają, np. powiązanie cech fizycznego wyglądu lub zachowania z określonymi cechami charakteru lub innymi nieoczywistymi zachowaniami.

3. Nauczyciel/nauczycielka rozwija temat, pytając się uczniów o ich stosunek do inności.

Kolejne ważne pytania do Was: czy ktoś, kto wydaje się Wam inny lub obcy,

jest dla Was interesujący? Czy chcielibyście go lepiej poznać? Jakie korzyści moglibyście mieć z bliższego poznania innego?

Wypowiedzi uczniów lub powtarzające się wątki nauczyciel/nauczycielka może spisywać na tablicy jako pomocne w dyskusji.

4. Nauczyciel/nauczycielka podsumowuje wypowiedzi uczniów. Wskazuje na automatyczne myśli i skojarzenia. Podkreśla, że można i należy przełamywać te stereotypy: wystarczy okazać osobie uznanej za inną zainteresowanie.

Zobaczcie, kiedy kogoś nazwiemy „innym”, uznamy go za „dziwaka”, to przypisujemy mu etykietę. Nie chcemy go lepiej poznawać, nie staramy się dowiedzieć, jaki jest ani go zrozumieć. Dlatego tak ważne jest, by spróbować poznać osobę, która wydaje nam się dziwna czy inna, spróbować wczuć się w jej sytuację.

5. Nauczyciel/nauczycielka pogłębia temat, przenosząc uwagę uczniów z ich własnych odczuć, jakie budzi w nich osoba uznawana za inną, na uczucia i myśli tej osoby.

Teraz spróbujcie wczuć się w sytuację takiej osoby. Na tablicy zapiszemy po jednej stronie różne zachowania uczniów w stosunku do osoby, którą uznają za inną lub dziwną, a z drugiej – co ona wtedy czuje i myśli.

Nauczyciel/nauczycielka spisuje odpowiedzi uczniów jako pomocne w dyskusji. Zwraca uwagę na powtarzające się motywy.

III. Ogniwko końcowe

1. Jako podsumowanie nauczyciel/nauczycielka prosi uczniów, by każdy z nich się zastanowił, kogo uważa za innego i jak go traktuje.

Na zakończenie proszę Was, aby każdy spokojnie się zastanowił nad trzema pytaniami:

- 1) *Czy przypinam komuś etykietę „inny”? Jeśli tak, to z jakiego powodu?*
- 2) *Czy na pewno dobrze znam tę osobę?*
- 3) *Co mogę zrobić żeby lepiej poznać tą osobę?*

Materiały dodatkowe:

Definicje

- **Stereotyp** to sposób myślenia o innych osobach i ich cechach. Polega na nadmiernym uogólnianiu, czyli przypisywaniu określonych cech wszystkim osobom z danej grupy. Uwaga: stereotyp może być pozytywny.
- **Upředzenie** to emocje odczuwane w stosunku do osoby, o której myślimy stereotypowo – np. negatywne postawy wobec grupy takich osób.
- **Dyskryminacja** to zachowanie, np. odmowa jakiegoś działania, ograniczenie dostępu, gorsze traktowanie, prześladowanie.
- **Stereotyp** (myśli), **upředzenie** (emocje), **dyskryminacja** (zachowanie)
- „Stereotyp jest to schemat reprezentujący jakąś grupę lub rodzaj osób wyodrębnionych z uwagi na jakąś łatwo zauważalną cechę określającą społeczną tożsamość (...). Schemat ten jest zwykle nadmiernie uproszczony, nadogólny (...), niepodatny na zmiany w wyniku nowych informacji oraz społecznie podzielany, stanowiąc element kultury jakiejś społeczności.” (Wojciszke 2003, s. 68).

UNIwersYTET
 SWPS

 RESQL

Warszawa, 2020 r.